

Viipurin Suomalaisen
Kirjallisuusseuran
toimitteita
15

HELSINKI 2005

ISSN 1236-4304

Lappeenrannan Kirjapaino Oy 2005

Pirkko Sallinen-Gimpl

Viipurin tapaperinteestä 1900-luvulla

Viipuri edustaa tapaperinteessä alkuaan osin kansainvälistä, osin Suomessa vallinnutta säätyläiskulttuuria ja suomalaista, erityisesti Viipurin lähialueen karjalaisten kansankulttuuria ja näiden kohtaamista. Toisinaan eri alueilta tai yhteiskuntaryhmistä juontuvia kulttuuripiirteitä vaalittiin vain omassa keskuudessa, toisinaan ne tulivat esiin kaupungin julkisessa elämässä. Kielellisesti kohtasivat suomen- ja ruotsinkieliset, saksan- ja venäjänkieliset ja muitakin kieliryhmiä oli edustettuina, oheiskielinä puhuttiin ranskaa ja englantia, ja vähemmistökieliäkin kuultiin kaupungissa, muun muassa tataaria ja jiddishia. Marika Tandefeltin mukaan kieliympäristö oli salliva; käytettiin myös omia viipurilaisilmauksia eli ”viborgskaa”.

Samalla kun erilaisista kulttuureista tuli vaikutteita tapakulttuuriin, vallitsi eräänlainen itsesääteily; eri ryhmien vaikuttajat loivat esimerkillään käytäntöjä, mikä oli sopivaa ja mikä ei. Varsinkin eri uskontoryhmien edustajat olivat tarkkoja oman ryhmän mukaisesta käyttäytymisestä; selvästi toiselle uskontokunnalle kuuluvia tapoja ei ollut sopivaa noudattaa. Kulttuurissa oli paljon näkymättömiä sääntöjä ja sovittuja menettelyjä. Käyttäytymisessä osoitettiin kuulumista omaan ryhmään, esimerkiksi opiskelijan tuli omaksua tulevan yhteiskuntaryhmänsä käytöstavat, vaikkei niitä olisi omassa kotiympäristössään oppinut. Toisaalta ei ollut sopivaa käyttäytyä oman ryhmänsä sääntöjä vastaan. Viihdekulttuurissa olikin koko aikakauden suosituimpia aiheita ne, joissa rikottiin ryhmien rajoja, esimerkiksi rakkaus yhdisti pareja yhteiskuntaryhmistä riippumatta.

¹⁾ Viitteet karjalaisen perinteen työryhmän aineistoon viittaavat pääasiassa aineistoon KPT 3 eli Lapsuuteni Karjalassa, 1977, kaikkiaan noin 730 vastausta luovutetun Karjalan alueelta, näistä Viipurin kaupunkia ja maalaiskuntaa koskevia on runsas seitsemäsosa.

Viipurin koulujen ylioppilaita viemässä ruusuja sankarihaudalle 31.5.1938. Kuvan om. Aune Torniainen. KPT 10:17,4.

Ikäryhmienkin rajat ovat selvästi nähtävissä sotien välisenä aikana. Kirkollinen opetus korosti konfirmaatiota nuoren ihmisen siirtymisenä aikuisuuteen. Luterilaisilla rippikoulun käyminen ja konfirmaatio oli vanhastaan ollut rajapyykkinä nuorten itsenäistymiselle ja aviokelpoisuudelle. Koulutuksen mukana nuorten ihmisten aikuistumiselle antoi hieman vastaavan aseman ylioppilastutkinto, jonka yhteydessä järjestettiin juhlat perhepiirissä. Tämä pohjoismainen perinne on toki jatkunut sotienkin jälkeen, mutta sen painoarvo oli ennen sotia sosiaalisessa asteikossa suurempi kuin myöhemmin koulutuksen yleistyessä. Tapaperinteessä myös avioliiton solmiminen ja hautajaiset olivat edelleen tärkeitä julkisia ja yksityisiä tilaisuuksia. Kaupunkien merkitys oli suuri uutuuksien omaksumisessa koko ympäröivälle alueelle; omaksuttiin muun muassa häihin pukeutumis- ja huntumuotia ja tarjoilutapoja sekä hautajaisiin saattokulkueita ja suruasuja.

Vuotuiskierto antaa jatkuvasti aihetta toistaa rituaaleja ja painottaa niiden vanhaa merkitystä ja samalla uudistaa niitä. Kaupungit ovat tuoneet uusia julkisia tapahtumia vuotuiskierto, esimerkiksi uudenvuoden viettotapoja kuten ilotulituksia, laskiaisen viettotapoja kaupungin liukumäkineen ja ajeluneen, vapunviettotapoja kulkueista konsertteihin ja syyspuolella hautaus-

maatapoja havukransseineen. Kaupunkijouluun ovat kuuluneet aattohartaudet aikaisemmin kuin maaseudulla. Viipuri on ollut innovaatioiden tuoja omassa ympäristössään, mutta kehittänyt myös omia viipurilaisia piirteitään vuotuisjuhlien vietossa.

Viipurin tapaperinnettä kuvatessani olen saanut käyttää Helsingin yliopiston Karjalaisen perinteen työryhmän 1970-luvulla keräämää kyselyaineistoa, johon kuuluu sekä ruotsin- että suomenkielisiä vastaajia melko tasaisesti eri kaupunginosista. Muistikuvat ulottuvat 1900-luvun alkukymmenille, osa muistaa 1910-luvun lapsuutta, mutta useimpien lapsuudenmuistot sijoittuvat 1920- ja 1930-lukuun. Monelle lähtö evakkoon on samalla lapsuuden tai nuoruuden loppu ja sen jälkeinen aika hahmotetaan elämässä uutena vaiheena. Tässä muistellaan Viipurin tapaperinnettä nuorten näkökulmasta, osin lapsen tai nuoren kokemuksina, osin katseen kohteena.

Tapaperinnettä voidaan tarkastella monestakin näkökulmasta. Tapatutkimuksen alkuvaiheessa yli sata vuotta sitten puhuttiin mielellään kulttuuripiirteiden yhteiskunnallisesta "vajoamisesta" eli säätyläiskulttuurin tapojen leviämistä alemmille yhteiskuntaluokille.² Kaupunkikulttuurissa on aina tällaisia ilmiöitä, jotka ovat lähtöisin kulloisenkin eliitin piiristä. Toisaalta viestinnän kehittyessä yleiset muoti-ilmiöt leviävät nopeasti jopa ympäri maailmaa. Viipurin luonne kauppakeskuksena toi kaupunkilaisten ulottuville suoria kontakteja ulkomaihin, ja siten loi mahdollisuuksia omaksua uutuuksia suoraan merenkulun ja liike-elämän välityksellä.

Tutkimuksen yksi lähestymistapa on ranskalaisen Marcel Maget'in näkökulma jakaa toteutuva perinne alue-, toimintaryhmä- ja perheperinteeseen.³ Viipuriin sovelluttuna voisi tarkastella kaupunkia ensin kollektiivisten kokemusten välityksellä, jotka ovat Viipurin yhteydessä hyvinkin läheisiä, voimakkaita ja tunteita koskettavia, mutta niihin kietoutuu kuva Viipurista runsaasti historiallisia vaiheita ja myyttejä sisältävänä tilana. Yhteneväisesti kuvataan kaupungin ilmapiiriä omaleimaisena ja valloittavana. Identiteettitutkimuksen termein voisi sanoa, että Viipuri on tarjonnut kaupunkina ja tilana ainutlaatuisen paikkaan kiinnittyvän identiteettikokemuksen asukkailleen.

Toimintaryhmäperinteen kannalta kaupungin voi nähdä yhteisten kokoavien tapahtumien näyttämönä, jossa erilaiset toimintaryhmät saavat hetkeksi kaupunkilaisten huomion, kuten sotaväen tai erilaisten yhdistysten marssit, tai vaikkapa urheiluseurojen kilpailut, puistokonsertit tai musiikkia esittävien ryhmien ja koululaisten yhteistapahtumien kuten koulun päättymispäivän ja

²) "Gesunkenes Kulturgut" – käsitteen loi Hans Naumann ja esitti sen teoksessaan *Gründzüge der deutschen Volkskunde* (1922).

³) Maget 1962, 89.

valkolakin saannin ajaksi. Näiden julkisten tilaisuuksien ohella perheissä eletään omassa rytmissä, vietetään omia juhlia ja seurataan vuotuistapoja. Silloin puhutaan perheperinteestä, joka jää osin yksilön kokemukseksi, muun yleisön näkymättömiin.

Yksilön muistissa taas kaupungin julkiset tapahtumat ja yksilölliset kokemukset sulautuvat kokemusmuistiksi, josta poimitaan erillisiä muistikuvia kerrontaa tai kuvausta varten. Myöhemmin aikakauden tutkimus voi poimia näitä valikoituja ja eloisia mielikuvia ja sijoittaa niitä historiallisiin kehyksiin. Kokemusmuistin tuoma arvo on, että se ulottuu pieniinkin arkikokemuksiin ja valottaa siten arkitodellisuutta, joka toisinaan jää juuri puuttuvien ja sirpalemaisten tietojen varaan. Muistin tutkija Fitzgerald on todennut, että luotettavina pidettävät ”eloiset muistot” liittyvät kansallisesti merkittäviin tapahtumiin, elämänkaaren normatiivisiin tapahtumiin kuten syntymään, kuolemaan ja avioitumiseen, ensimmäisiin tapaamisiin, ulkonaista uhkaa liittyviin tapahtumiin. Tutkija toteaa, että näiden kautta päästään ”aitoihin lapsuudenkokemuksiin”.⁴ Jokainen muistikuva ja kuvaus on arvokas.

Kaupungin ilme

Kun Maija Tudeer saapui Viipuriin pikkutyttönä vuonna 1892, hän huomasi monia asioita, jotka vain ulkopuolinen saapuja saattoi panna merkille: kaupunki jopa tuoksui aivan toisin kuin muut kaupungit, ehkä koivuhaloilla lämmittämisen vuoksi. Maijan huomiot ulottuvat pikkupoikien kaulusmuodista asukkaiden tietynlaisen vaatimattomuuden tai luterilaisen ”koruttomuuden” yleisilmeeseen. Käytöstavat olivat myös yksinkertaisuutta, mutkattomuutta ja asiallisuutta korostavia, vältettiin liioittelevuutta kaikissa suhteissa.⁵ Tavallinen pikkukaupunkikaan Viipuri ei ollut, sillä juuri asukkaiden monikulttuurisuus, sivistyneisyys ja vauraus pantiin merkille. Kaupunki oli vilkas ja oman alueensa keskus, torielämälle antoi leimansa maaseudun tuotteiden monipuolisuus, mm. voin, maitotuotteiden ja kalan hyvä tarjonta. Kaupunkikuvaan kuului ennen posetiivareita kuten ”Lootin Pappa” onnenlehtineen. Jäätelönmyyjiä ”haroschi, maroschi” -huutoineen kulki Hiekan kadulla ja lapset juoksivat perässä kuppeineen, johon jäätelöä annosteltiin. Kaikui toinen huuto: ”liippa saksii, partaveitsii”. Pelastusarmeijalaiset soittivat ja lauloivat. Liikenne kasvoi vähitellen yhä vilkkaammaksi, raitiovaunut ja linja-autot antoivat sille ilmeensä, mutta maalaisten kiessit ja vankkurit sekä kaupunkilaisten vossikat tai isvossikat eli issikat kuuluivat myös katukuvaan. Kadul-

⁴) Fitzgerald 1988, 261-273.

⁵) Tudeer 1949. Karste-Liikkanen 1968, 15,

Viipurin Hiekan kansakoulun 5. luokka 3.5.1937. Opettaja Jauho. Kuvan om. Marjatta Kokkonen. KPT 10:44,13.

le voi ilmaantua juhlava hautajaissaatto, joka pysäytti muun liikenteen hetkeksi. Toisinaan taas häiden vuoksi tilatut juhlat ajoneuvot, hääparia varten avoauto tai koristettu henkilöauto, saattoivat ilmaantua katukuvaan.

Viipuri oli liike-elämän keskus, ja aikakauden tuotteista saa kuvan lehtien mainoksista. Viipurissa elettiin ”ajan hermolla”, kuten eräs aikakauden muistelijä kuvaa. Viipurin lehdissä voitiin tarjota aikoinaan yllättävän uudenlaisia tuotteita, ei ainakaan eletty syrjässä Euroopan muodeista. Esimerkiksi 1890-luvulla tarjottiin lehdistössä Nizzan ruusuja, kamelioita ja hyasintteja, muistetaan myös olleen sireenejä joulukukkina.⁶ Usein tarjonta Viipurissa yllättää, kaikkialta muualta maasta ei aina vastaavaa löydy, mutta onkin muistettava että yhteydet toimivat monesti suoraan vaikkapa Tallinnaan, Riikaan tai muihin Itämeren kaupunkeihin, kun taas maan läntiset kaupungit olivat enemmän suuntautuneita Ruotsiin.

Viipuri alkoi tarjota enemmän palveluita, kun yhteys vallankumouksen aikana Pietariin katkesi. Koko Kannaksen maaseudun huomio kääntyi silloin

⁶ Isotalo 1979, 231; KPT 3.

Viipuriin, ja sen merkitys kasvoi entisestään alueensa keskuksena. Suomen itsenäistymisen myötä myös suomenkielinen sivistyselämä sai yhä enemmän pontta ja laajuutta, joka johti kukoistukseen. Taustalla kuitenkin säilyi ruotsin- ja saksankielinen kulttuuri ja monet muunkielisetkin toivat väriä kaupungin elämään 1920- ja 1930-luvuilla.

Elämän alkupuolen juhlia

Ihmiselämän juhlat alkavat syntymästä. Viipurissa oli jo useimpien muis-
telijoiden aikaan synnytyslaitos, joka oli uudenaikainen ja oli tavallaan hienoa käydä syntymässä sellaisessa laitoksessa, jota sanottiin myös ”naisten sairaalaksi”. Maallahan synnyttiin vielä usein saunassa. Karjalaisiin kansanomaisiin tapoihin kuului *rotinoiden* vie-

minen heti syntymän jälkeen. Niitä toimitettiin kaupungeissakin tavallisen suomenkielisen väestön parissa, varsinkin kun monen sukujuuret ulottuivat maaseudulle, ja sieltäkin sukulaiset halusivat muistaa synnyttäneyttä äitiä ruokatuomisin.⁷ Muistitiedon aikaan rotinoihin kuului iso ringeli, jonka keskellä oli pikkuleipiä. Kaupungissa voi saada useammin kakkujakin vaikkapa Pursiaisen konditoriasta, kun taas itse tehtiin esimerkiksi sokerikakkua, joka on vanhin kansanomaistunut kakku. Kaupunkiympäristössä voitiin tuomisiin herkemmin liittää uusia elementtejä, vaikkapa jotain hyödyllisiä liinavaatteita eikä ainoastaan ”lapsenriepuja”, kun taas potkuhousuja ei vielä lainkaan ollut eikä paljonkaan mitään valmiita vauvanvarusteita.

Luterilaisiin perinteisiin kuului järjestää lapsen kaste kotona. Kastetoimitus oli pieni tilaisuus, vain lähimmät omaiset, kummit ja pappi olivat paikalla. Aiemmin tapoihin kuului myös jättää syömättä aamupäivällä ennen kastetoimitusta, joka pidettiin yleensä keskipäivällä. Kasteen jälkeen tarjottiin

Lasten kuomukelkka Viipurin Rannasaarella 1930-luvulla. Kuvan om. Eli-na Janhunen. KPT 10:58,13.

⁷⁾ KPT 3: 129/B.

⁸⁾ Muun muassa Kaleva KPT 3: 358; Kolikkoinmäki KPT 3: 284, Repola KPT 3:362.

kahvia ja leivonnaisia. Säätyläisillä oli jo aiemmin erillisiä kauniita kastepukuja, mutta luterilaiseen kansanomaiseen perinteeseen kuului vain yksinkertainen vaippa, johon lapsi kiedottiin. Vanhimmat säästyneet kastemekot ovat yleensä vasta 1900-luvun alusta, onpa niistä joku kulkeutunut evakkotaipaaleenkin suvun omaisuutena, kun sattui evakuoinnin aikaan olemaan lainassa Suomenlinnassa asuvilla sukulaisilla.⁹

Leikeistä ja peleistä kaupungin rytmiin

Lapsen näkökulmasta viipurilainen kaupunkiympäristö hahmottuu niin, että hänen tapansa ottaa ympäristö haltuunsa kodin ulkopuolella ei rajoitu vain siihen, miten vanhemmat lasta kuljettavat, vaikkapa lastentarhaan tai kouluun, vaan hän valloittaa ympäristönsä kotipihallaan pelien ja leikkien välityksellä. Sisarukset veivät ehkä pihalle ja siellä pihan leikkitoverit ottivat hänet mukaan, mutta samalla lapsi koki ryhmän hengen, kilpailun ja ryhmään sopeutumisen välttämättömyyden. Pelien säännöt antoivat toimintamallin, mutta jokaisen oma pystyvyys määräsi paikan ryhmässä. Taloilla oli nimiä ja tietyn pihan lapset ja korttelien lapsiryhmät tiesivät omat reviirinsä ja keskinäistä kilpailuakin oli, samoin nahistelua koulumatkoilla. Esimerkiksi Alfa-nimisen talon pihalla kuvataan leikkiryhmän muodostumista näin: ”

”Alfassa oli ihana piha: sileää asfalttia eikä yhtään autoa. Pihalle saattoi lähettää lapset ihan turvallisesti. Aikuinen vain kurkisteli ikkunasta, mitä lapsi teki. Jos jotain kiellettyä tai vaaralliselta näyttävää tapahtui, tarvitsi vain avata ikkunaa ja huutaa. Tällaista huutelua kuuluikin lasten leikkiessä vähän väliä suunnasta jos toisestakin.- Pihalla leikittiin yhdessä vaikkapa ”Keisari seisoo paratiisissa”. Kaksi lasta piti toisiaan kädestä niin ylhäällä, että toiset voivat juosta alitse hokien tai laulaen:

”Riit, raat kello löi jo kakstoist.

Keisari seisoo paratiisissa.

Musta kuin multa,

valkea kuin varsa,

minkätähden sotamies on parempi kuin herra?

Kuka tulee viimeseks, sen on kuolemaks.”

Nyt portti laskettiin alas ja käsien väliin jääneeltä kysyttiin korvaan kuisuttaen ja toisten kuulematta: ”Sitruuna vai appelsiini?” Portinpitäjät olivat etukäteen sopineet, kumpi edusti kumpaakin hedelmää, ja kiinni jäänyt siir-

⁹ Saaristo 1998, 9.

tyi valitun taakse pitäen kiinni tämän vyötäröstä. Leikki jatkui, kunnes kaikki olivat jääneet kiinni, valinneet puolensa ja ryhmittyneet kummankin taakse. Lopuksi vedettiin käsin toinen jono nurin, joten joko sitruunan tai appelsiinin puoli selvisi voittajaksi.¹⁰

Leikistä ja lorusta oli myös muunnoksia, esimerkiksi Ravansaarella lorussa sanottiin ”kello on jo ykstoist” ja valittavana oli ”musta tai valkea hevonen.”¹¹ Samaa leikkiä on leikitty muuallakin kaupungeissa, mutta juuri tämä lorun muoto ja eräät detaljit ovat ominaisia Viipurille.

Muita tavallisia leikkejä olivat sokkoleikit, piiloutumisleikit, hyppylauta, vanteiden pyöritys, nopanheitto kivillä, kittilän eli ruudun hyppääminen, narun hyppääminen ja palloleikit. Ravansaarelta muistetaan muun muassa *vinkki, suenrinki, pirunkirkko, tilivilivenska, apupipukaakka, viimeinen pari uunista ulos, kuka pelkää mustaa miestä jne.*¹² Loruja on ollut paljonkin sitä varten, että joku leikkijöistä ikään kuin arvottiin pelin aloittajan rooliin kuten ensimmäiseksi etsijäksi, sokoksi tai kiinniottajaksi. Jos suuresta määrästä leikkiloruja valitsisi jonkin ”viipurilaisen”, voisi valita vaikkapa seuraavan:

Niku, Naku, kelpo mies,
Monta temppua he ties,
Halot hakkas,
Veisti puuta,
Eikä taitaneetkaan muuta.
Yksi, kaksi, neljä, viis.
Sinä kolmas, pois siis.

Näin kuului lukuloru Viipurin Kelkkalan ja Tiiliruukin pihoilla Kaarlo Uskalin mukaan lasten laskiessa jonkun ”pelistä pois”.¹³ Tällaisia lukuja on muitakin, mutta tässä luvussa kuvastuu viipurilaisuus siten, että esikuvana ovat Niku ja Naku, Suomen Kuvalehden sarjakuvasankarit, jotka olivat lehtien välityksellä leviävää modernia kulttuuria ja edustivat kaupunkilaisuutta.

¹⁰ KPT 3:129 B.

¹¹ Muualla on voinut olla esimerkiksi muoto: ”Keisari seisoo palatsissa”. Ravansaarella leikkiluku kuului kokonaisuudessaan näin: ”Truu, truu kello löi jo ykstoist, keisari seisoo paratiisissa, musta kuin multa, valkea kuin varsa, mitä varten sotamies on parempi kuin herra, joka tulee viimeiseksi, se on kuolemaks.” (Saaristo I kis media VII, s.12). Leikki sujui niin, että kaksi lasta tarttui toisiaan molemmista käsistä ja nosti ne niin ylös, että toiset pääsivät juoksemaan kumartuen ”portin” läpi. He olivat sopineen, kumpi oli musta tai valkea hevonen. Luvun lopussa he laskivat kädet alas ja silloin portin sisäpuolelle jäänyt joutui ensin valitsemaan värin ”musta tai valkoinen” ja joutui ”samanvärisen” portinpitäjän taakse. Leikkiä jatkettiin, kunnes kaikki olivat joutuneet jomman kumman portinpitäjän taakse.

¹² Saaristo 2002, 28-30.

¹³ Uskali, Kaarlo: Viipurin Kelkkala ja Tiiliruukki.

Oli myös tyttöjen ja poikien omia leikkejä. Pojat lennättivät leijaa Patterinmäen kallioilla.¹⁴ Koulutulokkaita esimerkiksi Viipurin suomalaisessa lyseossa nimitettiin ”nahkoiksi” tai ”nahkiaisiksi”, ja ylempien luokkien pojat pesivät heidän naamansa ensilumella. Koulussa juhlittiin aikanaan pääsyä ”vanhoiksi” eli ylimmäksi luokaksi, kun ylioppilaaksi kirjoittava luokka järjesti seuraavana päivänä penkinpainajaiset. Koko kaupunki tuli katsomaan penkinpainajaisten ajelua ympäri kaupungin. Ylioppilaskokelaat hankkivat itselleen koukkupäisen kepin, joita sanottiin abituruskeiksi.¹⁵ Koululaiset osasivat aherruksen ohessa myös juhliä, koulujen toverikuntien ja muiden järjestöjen juhliin kuului ohjelmien jälkeen tanssia orkesterien säestyksellä.

Nimi- ja syntymäpäivien vietto

Nimi- ja syntymäpäiviä ei ole Suomessa koskaan vietetty kaikissa perheissä, sillä viettotavat ovat suurelta osalta säätyläisperua ja siksi 1920- ja 1930-luvuilla Suomessa yleisempiä kaupunkilaisten parissa kuin maaseudulla, jonne eräät tavat olivat vasta leviämässä. Historiallisesti – kuten Ilmar Talve on osoittanut – kaupungeissa, varsinkin Viipurissa vietettiin nimipäiviä jo 1600-luvulla saksankielisissä kauppiasperheissä muun muassa vuosina 1638 ja 1666.¹⁶ Almanakka oli ilmestynyt ruotsiksi 1608 ja suomeksi 1705. Maaseudulle nimipäivien vietto oli juurtunut 1700-luvulta lähtien erityisesti Turun ympäristöön ja maan lounaisosaan. Osaksi tavat kohdistuivat nuorisoon ja niihin sisältyi myös pilailua. Erityiset muodot kuten nimipäiväkuusen pysyttäminen tai seppeleen solmiminen, laulut ja serenadit, rinkelitarjoilu, suurten aikuisten vaatteisiin puettujen nukkien teko ja muut tavat olivat jo 1900-luvulla hiipuneet.¹⁷ Sen sijaan Viipurin Karjalassa nimipäiviä vietettiin kaupunkien säätyläispiireissä ja yhä yleisemmin myös tavallisissa perheissä, ja maaseudulla ainakin talollisten parissa. Viipurilaisten lapsuusmuistoissa nimi- ja syntymäpäivien vietto oli mieluista muisteltavaa ja niiden vietolla on ollut vakiintuneet tavat, joita noudatettiin ehkä täydellisemmin kuin samaan aikaan lännempänä Suomessa.

Alkuaan säätyläispiireissä tunnetut laulut saattoivat vaikkapa kuorokulttuurin välityksellä tulla tunnetuiksi, esimerkiksi serenadin tai muun onnitelaulun laulaminen kvartetina tai ryhmänä onniteltavan ikkunan alla. Palvelusväki saattoi soveltaa saamaansa oppia omissa perheissään vaikkapa yleensä nimipäivän huomioinnissa ja leivonnaisten tarjoilussa myöhemmin.

¹⁴) KPT 3: 318.

¹⁵) Härmäläinen 1996, Schweitzer viittaa vanhoihin saksankielisten vaalimiin ylioppilastapoihin, 1993,70.

¹⁶) Talve 1966, 186.

¹⁷) KPT 3: 66, s.1914.

Viipuri oli koulukaupunki, ja tapojen leviämisen yksi tie oli koululaiskulttuuri, jolla oli yhtenäistävä painetta perheisiin tapakulttuurinkin saralla. Kaupunkilaisperheissä pyrittiin järjestämään pieniä nimi- tai syntymäpäiväksuja koululaisten kotona. Maaseudulla oli tavallisin muoto yksinkertaiset kahvit juhlanan pullarinkelin kanssa tarjottuna. Syntymäpäivien vietto sai esikuvansa hallitsijoiden ja tärkeiden henkilöiden syntymäpäivien vietosta, Suomessa erityisesti 1800-luvulla, mutta perhepiirissä vietettiin yleensä vain pyöreitä vuosia, niitäkin vasta 1900-luvun alusta lähtien ja maaseudulla niitä vietoivat vain virkamiehet ja kuntien johtohenkilöt. Saksalaiseen tapaan ei nimi- ja syntymäpäiviä jaettu uskonnon mukaan – nimipäivät katolisilla, syntymäpäivät luterilaisilla – vaan syntymäpäivät ovat olleet enemmän virallista keski-ikäisten tapakulttuuria, joka on yleistyessään perhepiirissä vietettäväksi voinut saada lasten ja nuorten juhlina samoja piirteitä kuin aiemmassa nimipäivänvietossa.

Nimi- ja syntymäpäiviä vietettiin 1920-luvulla varsin monessa Viipurin ruotsinkielisessä perheessä. Jos päivänsankari oli lapsi tai kouluikäinen, hän muistuttaa heränneensä onnittelulauluun, jota lauloivat perheenjäsenet sekä palveluskunta. Makuuhuoneeseen oli tuotu tai katettu erityinen nimipäiväpöytä, jolla oli kukkamaljakko ja lahjapaketteja. Sankari saattoi saada aamujuomansa tarjottimella vuoteeseen. Iltapäivällä koulusta tultua järjestettiin ”kalaasit”, jonne tuli koulutovereita, ehkä kummitäti ja sukulaisia. Olipa joskus tässä yhteydessä lasten naamiaisetkin, joissa nähtiin Punahilkka, klovni, leipuri ja muita hahmoja.¹⁷

Tarjottavista muistetaan nimipäivärinkeli, joka saattoi olla jo aamulla pöydässä. Iltapäivällä tarjottiin myös täytekkua, jossa oli vaikkapa nimi suklaanapein kirjoitettuna, ehkä ylellistä suklaata lasten tai koululaisten juomana ja muutakin erikoista kuten pikkuleipiä, makeisia tai jäätelöä.¹⁸

Lapsi tai nuori saattoi herätä aamulla lauluun myös suomenkielisessä perheessä Panssarlahdessa tai Papulassa; myös Hiekassa asunut Kerttu muistaa, että opettaja toi nimipäivän aamuna tyttöjä laulamaan: ”Sä kasvoit neito kaunoinen”. Käytiin toisten ikkunan alla laulamassa, ainakin pienen piirin kesken kullekin vuorollaan. Samassa kodissa äiti järjesti lapselle nimipäiväpöydän, jolla oli pieni lahja, ehkä värikynät. Koulutoverit toivat lahjoiksi opiaatteja eli kiiltokuvia tai muuta pientä tullessaan iltapäivällä pieniin kesteihin päivänsankarin luo.. Tarjoiluna oli limonadia ja pullaa, ja kuten kertoja mainitsee ”köyhässä kodissa” Hiekassa simaa ja pikkuleipiä.¹⁹ Yleensä li-

¹⁸⁾ KPT 3: ”palvelijattaret lauloivat” (Wiborg 17), herätettiin ”Schrammelmusiikkia”, tässä tapauksessa myös katilankansia käyttäen (Wiborg 41), syntymäpäiväpöytä lahjoineen ja iso rinkeli (Wiborg 41); syntymäpäivä koristettuna kukilla ja vadelmanlehdillä (Wiborg 54); niin monta valokynttilää ja niin monta lanttia kuin vuosia (Wiborg 118).

¹⁹⁾ KPT 3: 36, s. 1902. Simatarjoilusta KPT 6: Viipuri 14 ja Muolaa-Äyräpää 144.

monadin ja siman tarjoaminen oli uutta ja muodikasta tyyliä 1920-luvulla. Kouluissa oppilaat halusivat yllättää opettajan lauluin ja pikkulahjoin.²⁰ Maaseudullekin levisi tapaa laulaa opettajille heidän ikkunansa alla nimi- ja syntymäpäivänä, jos se tiedettiin.

Aikuisten nimi- ja syntymäpäiviä vietettiin myös, mutta tapa oli perhekohmainen. Aikuisten syntymäpäiville kokoontui ”koko suku”, noin 20-30 henkeä, tarjoilussa keskeinen oli nimipäivärinkeli (ruots. ”kringla”) ainakin vielä 1900-luvun alkupuolella, mutta sittemmin tarjoilu monipuolistui.²¹ Muis-
telmakirjallisuudessa kuvataan suuriakin kutsuja muun muassa huviloilla, jos päivä sattui kesäaikaan. Jo 1920-luvulla vietettiin aikuisten nimi- ja syntymäpäiviä suomenkielisissä perheissä, muun muassa varastonhoitajan perheessä Havilla.²² Kuoroystävät saattoivat laulaa onnittelulaulun myös puhelimitse, jos perheessä oli vaikkapa viran puolesta puhelin. Nimipäivän viettäjä kuului kutsua onnittelijat vierailulle nimipäivärinkelin ääreen, joka leivottiin tässä perheessä kotona. Erään viipurilaisen äidin Katrin päiviä vietettiin ystäväpiirin kanssa niin, että pöydässä oli kymmenkunta Pursiaisen leipomon kakkua, koska niitä tuotiin lahjaksikin.²³ Viipurista 1930-luvun lopulta kerrotaan, että nimipäiviä vietettiin yleisesti keskiluokkaisissa perheissä. Viipurilaispiirteeksi sanotaan sitäkin, että yleensä lapset olivat mukana perhevierailuilla.²⁴ Viipurilaisperheiden nimipäivien vietto jatkui sotavuosienkin jälkeen; lähipiirin sukulaiset ja ystävät vierailivat muun muassa Helsinkiin siirtyneiden viipurilaisten kodeissa.²⁵

Kihlaostosta naimisiin

Viipuri oli ympäröivän maaseudun nuorisolle kihlanostopaikka. Muistitiedon aikaan entisajan puhemiehet ja muut aiempaan kulttuuriin kuuluvat tavat olivat jääneet vanhanaikaiseksi ja kihloihin menosta sovittiin salaa. Saatettiin kohteliaisuussyistä kysyä vanhemmilta lupaa.

Kihlanostomatka haluttiin yleensä kuitenkin pitää salassa muilta, ja kaupunkiin lähdettiin vaivihkaa. Vasta kihlasormukset paljastivat asian muille. Viipurin matkan kohokohta oli käynti kultasepäntähtämyksessä, ehkä valokuvassakin ja mahdollisesti kahvilassa. Morsian sai usein jonkin muunkin korun, kuten esimerkiksi varhaisimpia rintasolkien ohella tunnettuja on Usko, toi-

²⁰⁾ Opettajalle laulua ja lahja Saaristo 2000, 12.

²¹⁾ KPT 3: Wiborg 62, s.1907.

²²⁾ Erkamo 1984, 74.

²³⁾ KPT 3: 149, s.1910.

²⁴⁾ KPT 3: 129 B, s.1929.

²⁵⁾ Lisätieto tyttäreltä vastaukseen KPT 3: 721, vastaaja muuttanut Viipurista Mikkeliin ja Helsinkiin.

vo, rakkaus -rintaneula.²⁶ Kihlajaisia vietettiin 1900-luvun alkupuolen Viipurissa varsin pienessä piirissä, ehkä vain lähimpien omaisten tai ystävien kesken. Monesti katsottiin asian olevan ”kahden kauppa”. Tämä uusi suhdautuminen verrattuna maaseudun aiempaan julkiseen avioliiton solmimistapoihin edusti uutta ajattelua ja uutta yksilöllistä aikaa. Samalla esimerkiksi kihlalahjojen valikoima monipuolistui. Rintasolkien jälkeen 1900-luvun alkupuolella ostettiin kaulakelloja, mutta rannekello ohitti sen jo 1920-luvulla uutuutena. Nuoret halusivat usein edustaa uutta muotitietoista ajattelua ja juuri kaupunki saattoi tarjota uutuuksia, siksi sen vaikutus ympäröivään maaseutuun oli suuri.

Muotien vaikutus ulottui kampauksiin, päähineisiin ja pukeutumistyyliin. Kun hääpukuja oli 1910-luvulla ollut pastellinsävyisiäkin, 1920-luvun muodiksi vakiintui valkoinen hääpuku huntuneen. Huntua hiuksiin kiinnittävät päälaitteet saattoivat olla myrteistä tai helmistä koottuja. Sulhasen rinnuksiin kiinnitettiin pieni kukkavihko nauhoineen. Jo ennen 1930-luvun loppua häämuoti ehti muuttua, hameet ja hunnut pitenivät, miesten kokopuvun piti olla laadukasta kangasta ja morsian sai upean kukkakimpun röyhelöineen ja nauhoineen. Sota-aika toi uudet yksinkertaiset asut: usein morsian oli lottapuvussa ja sulhanen sotilasasussa.

Kaupunkien hääseremoniat olivat yleensä hieman pienempimuotoisia kuin maaseudulla. Seurapiirihäitä voitiin viettää kesähuviloilla, mutta tavallisen kaupunkilaisen oli vuokrattava jonkin yhdistyksen taloa voidakseen järjestää häänsuuremmalle sukulaisjoukkoille. Oli siis muodikasta ja kaupunkimaista järjestää pieni häävastaanotto ehkä ravintolassa. Osaltaan tämä muoti jatkui yhtenä vaihtoehtona sotien jälkeisenä aikana, jolloin juhlien ”yksityistyminen” jatkui muidenkin perhejuhlien suhteen. Säätyläisperua ovat myös iäkkäiden avioparien kultahäät, näistä Aino Kallas kertoo Katinka Rabe-teoksessaan, jossa Kiiskilän kartano on häiden viettopaikka; hopeahäitäkin alettiin kaupungin hienoston parissa viettää ainakin perhepiirissä. Hautajaisten yhteydessä muutos julkisista viipurilaisten mahtimiesten ja -naisten hautajaisista lähtien uusien asuinpaikkojen pienimuotoisiin tilaisuuksiin on valtava. Kaupunkilaisten hautajaisten julkisesta luonteesta kertovat lukuisat valokuvat sekä lehdistössä että yksityisissä kotialbumeissa. Tuskin minkään aikakauden seremonioita on tallennettu niin paljon kuin 1900-luvun perhejuhlia. Ne ilmentävät ryhmäsidonnaisuutta ja kuvaavat yhä laajenevien joukkojen tarpeesta identifioida elämäänsä.²⁷

²⁶ Usko, toivo, rakkaus -korua on ollut naisilla muun muassa Viipurin maalaiskunnan Ylä-Sommeen kylässä, tieto Inga Kempiltä, KPT 10).

²⁷ Sinisalo 1989, 58-60. Karjalaisista perhejuhlista Sallinen-Gimpl 1987, 133-149.

Ruotsinkielisten vuotuisperinne

Viipurilaisten vuotuisperinne voidaan jakaa osittain yhteisen, osittain suomen – ja ruotsinkielisten eriytyneisiin vuotuistapahtumiin.

Joulukuun 13. päivä on Lucian nimipäivä. Viipurissa puhuttiin paljon Lucianpäivästä, koska se oli perinteellinen ruotsinkielisen tyttökoulun lukukauden päätöspäivä. Tuolloin järjestetty juhla oli nimeltään Lucia-juhla. On kuitenkin huomattava, että myöhemmin ilmaisulla tarkoitetaan aivan toisenlaista perhetapaa. Viipurin Lucia-maininnoissa ei ollut kyse sellaisesta kotien Lucia-perinteestä kuin myöhemmin suomenruotsalaisissa perheissä, että kynttiläkruunuinen nuori tyttö olisi kantanut tarjotinta laulaen Santa Luciaa ja joka on sittemmin tullut suomenruotsalaisuuden symboliksi.²⁸

Viipurin ensimmäinen ruotsinkielisten vuotuistapahtuma, joka on saanut lähes tarunomaisen hohteen, on loppiaisjuhla, ”den sjunde januari”. Siihen kuului ohjelmaa sekä aikuisille että lapsille. Juhla järjestettiin ennen sotia raatihuoneen salissa, jossa oli vierailunäytäntöjä, muun muassa operetti. Muistetaan, että kabaree toimi aamuyöllä yhdestä neljään jazzorkesterin tahdissa ja taustanaan Uno Ullbergin ja Rurik Lindqvistin maalaamat kulissit.²⁹ Loppiaisjuhla oli Viipurissa ”säsongslou”, ja samassa raatihuoneen salissa järjestettiin myös lastenjuhla.³⁰ Siellä oli erilaista ohjelmaa: ongintaa, liukurata, arpajaisia, piirileikkiä ja tanssia. Ohjelma oli hyvätasoista, osittain ammattilaisten ohjaamaa. Kertoja oli kerran itse esiintynyt lumihuutaletanssissa. Esiintymispuvut oli tehty valkoisesta sideharsokankaasta, ja pitkin käsivarsia kulkeviin lankoihin oli kiinnitetty valkoisia lumihuutaletta muistuttavia paperinpaloja.³¹ Lastenjuhlissa on käynyt joulupukkikin, koska pikkutyttöä pelotti tuo outo olio ja tapaus on siksi jäänyt mieleen.³²

Seuraava merkittävä päivä vuotuiskalenterissa oli Runebergin päivä 5.2. Sehän tuli koulussakin esiin, pidettiin koulujuhliakin, joissa oli ohjelmaa; se lienee perua Jyväskylän seminaarin Runebergin päivän juhlista. Runebergin tortut eivät tuolloin liittyneet Runebergin päivään, vaikka torttu oli ollut pitkään tunnettu.³³ Viipurissa Pursiaisen leipomolla oli laaja leivosvalikoima.

²⁸⁾ Lönnqvist 1981, 148-149.

²⁹⁾ Hirn – Lankinen 2000, 13.

³⁰⁾ KPT 3: 39 ja 74.

³¹⁾ KPT 3: 39.

³²⁾ KPT 3: 724.

³³⁾ Runebergin torttuja markkinoi muulloinkin helsinkiläinen konditoria Ekberg, ja vanhaa reseptiä käytti myös porvoolainen konditoria Henriksson. Aikanaan niitä valmistettiin muissakin leipomoissa. Ekberg markkinoi Runebergin torttua ensimmäisen kerran vuonna 1865. Alkuaan oli kyseessä porvoolaisen kondiittorin Asteniuksen suunnittelema torttu, johon Runeberg oli mieltynyt, Lönnqvist 1997, 117.

Kevätkauden juhlista muistetaan ruotsinkielisissä perheissä erityisesti palmusunnantai virpomisesta ("piska mormor med ris") ja pääsiäistä edeltävä lauantai munien värjäämisestä. Virpominen on selvästi omaksuttu suomenkieliseltä taholta, yleensä palvelusväeltä, sillä virpomislukukin on suomea "Virpoi, varpoi tuoreeks ja terveiks, annatko minulle munan?"³⁴ "Virvon, varvon, tuoreeks, terveeks, minulle munat, sinulle vitsat".³⁵

Pääsiäislauantai oli ruotsinkielisissä perheissä munienvärjäyspäivä (äggfärgning). Tapa on kyllä muuallakin tunnettu, mutta viipurilaisaineistossa se kuvattuun aikaan ainakin jo 1910-luvulta aina sotavuosiin asti on selkeästi juuri ruotsinkielisten perheiden tapa Viipurissa, samoin pääsiäispäivän munanpyöritysleikki (äggrollning). Munien värjäämiseen käytettiin väriä antavia tilkkuja, jotka kiedottiin munien ympärille ja sidottiin tiiviisti. Munia keitettiin kiehuvaan vedessä melko koviksi, sitten ne saivat hieman jäähtyä ja vihdoinkin koitti kaikkein jännittävin hetki, kun tilkut kuorittiin pois ja alta paljastui monivärisiksi kuvioiksi värjäytynyt muna. Munat voitiin vielä pyyhkiä voilla kiiltäviksi. Kaupoista alkoi saada myös siirtokuvia munien koristeiksi. Munia tarvittiin paljon, sillä anteliaassa perheessä varauduttiin jakamaan yli satakin munaa virpojille.³⁶

Pääsiäisjänis tulee esiin viipurilaisessa perinteessä muutamassa tapauksessa, ja yhteydet Saksaan selittävät tavan esiintymisen. Saksalaisessa lastentarhassa "Tante" oli kertonut, että "Osterhase" munii pääsiäisenä kilteille lapsille munia kotona. Vanhemmat piilottivat kotona lapsille isot suklaamunat, joissa oli sisällä sormus, ja lapset saivat etsiä ne kotona.³⁷ Saksassahan ne piilotetaan yleensä ulos, mikäli mahdollista, omaan puutarhaan, koska kevät on pitemmällä. Lännestä tuleva noitaperinne näyttäytyy Viipurissa siinä, että eräässä perheessä äiti herätti lapsen pääsiäisenä pukeutuneena noitahahmoksi (Blåkullahäxa).³⁸

Äitienpäivää arvostettiin ruotsinkielisessä perheessä, mutta perhetapana sitä ei tunnettu siten kuin myöhemmin, koska se on vasta vähitellen levinnyt kotien perhetavaksi lahjoineen.

Keskikesän juhlista muistettiin tietysti juhannus koivuineen ja kokonpolttoineen, joka oli vahvaa perinnettä Viipurin Karjalassa ja yleensä Itä-Suomessa. Sen sijaan Suomenlahden ja Pohjanlahden ja saariston ruotsinkielis-

³⁴) KPT 3: 652.

³⁵) KPT 3: 41.

³⁶) KPT 3: 625.

³⁷) KPT 3: 129.

³⁸) KPT 3: 709.

ten juhannussalko tuli tunnetuksi vuonna 1907 ruotsalaisten laulujuhliissa, mutta sen merkitys jäi idässä laimeammaksi suomenruotsalaisuuden symbolina kuin lännessä.³⁹

Syyspuolen juhlista kerrotaan, että ruotsinkielisessä perheessä ja koulussakin kunnioitettiin Ruotsalaisuuden päivää 6.11. ja itsenäisyyspäivää 6.12. Itsenäisyyspäivänä sytytettiin kaksi kynttilää ikkunoihin. Uudenvuodenaattona seisottiin linnan läheisyydessä ja kellojen kahdentoista lyönti oli juhlovaa ja herätti yhtenäisyyden tunteen.⁴¹ Yleensä näyttää Viipurissa vallinneen vahva yhteenkuuluvuuden tunne kaupunkilaisten kesken, jopa kerrotaan esimerkki ruotsinkielisen vahvasta sitoutumisesta ”nuorsuomalaisuuteen” kielirajoista välittämättä. Ruotsinkielinen nainen kertoo opetelleensa täydellisesti suomen kielen kuin uhmalla juuri siksi, että lapsena hänen suomenkielisiä koulutovereitaan ei oikein haluttu kutsua hänen lapsenjuhliinsa kielirajan yli. Nouseva nuoriso halusi tuolloin olla yhdessä viipurilaisia ja suomalaisia.

Suomenkielisten vuotuisperinne

Viipurin suomenkielisen valtaväestön vuotuisperinteessä nähdään julkinen taso, joka on kaupunkiympäristössä vahvemmin esillä kuin maaseudulla. Uudenvuoden ilotulituksista lähtien kevätkauden merkittäviä päiviä oli loppiainen, laskiainen, palmusunnuntai ja pääsiäinen, vappu ja lopulta juhannus, jolloin kyllä pyrittiin maalle. Kouluissa oli omat juhlaansa, Runebergin päivä, Kalevalan päivä, vanhojen päivä, penkinpainajaiset, äitienpäivä ja kevättutkinto. Koulujen joululoma kesti loppiaiseen saakka, oli myös hiihtoloma helmikuussa, pääsiäisloma ja kesäloma alkoi aina 1. kesäkuuta ja koulu alkoi 1. syyskuuta.

Adventtiaika alkoi jumalanpalveluksella, jossa kuoro esitti Hoosianna-hymnin; seurakunta vain kuunteli eikä itse laulanut. Itsenäisyyspäivää vietettiin kouluissakin. Koulun kuusijuhlaan valmistauduttiin monenlaisin harjoituksin, olihan juhlissa kuvaelmia, tonttuleikkejä ja muitakin esityksiä. Kuusijuhlaan ja kevättutkintoon koululaiset saivat uudet vaatteet; varsinaisia koulupukuja ei suomenkielisissä kouluissa enää käytetty, mutta koululakkeja kyllä; oppikouluissa, esimerkiksi Suomalaisessa lyseossa oli käytössä koululakki, johon kuului koulumerkki, piparkakun muotoinen lippalakkiin kiinnitettävä kokardi.⁴²

Vuoden alussa tapaninpäivän ja loppiaisen välinen aika oli ”ropakoinnin” aikaa. Ropakoiminen oli tunnettu Viipurin kaupungin lähiöalueella ja ympä-

³⁹⁾ Lönnqvist 1981, 147.

⁴⁰⁾ KPT 3: 709.

⁴¹⁾ KPT 3: 724. Uudenvuoden ilotulitukset KPT 3: 667. Yhtenäisyyteen pyrkimisestä mm. Schweitzer 1993, 70.

⁴²⁾ Hämäläinen 1955, 25.

ristössä, Viipurin maalaiskunnan ja ympäröivän maaseudun kylissä Säkki-järvelle asti sekä myös Inkerinmaalla.⁴³ Nimen alkuperästä ei ole tietoa, mutta oletukseni on, että se on ilmeisesti saksankielisestä verbistä ”*rabauken*”, joka merkitsee naamioitumista. ”Ropakot” kulkivat naamioituneina, tytöt poikien ja pojat tyttöjen asuihin sonnustautuneina. Kasvotkin noettiin ja naamioitiin, ettei tunnistettaisi. Kuljettiin talosta toiseen, liikehdyttiin, ehkä otettiin tanssiaskeleitakin, mutta aina ei laulettu, ettei äänestä olisi tunnistettu. Talonväki arvuutteli, keitä siinä oli, ja tarjosi jotain suuhunpantavaa. Ryhmä lähti kumarrellen ja jatkoi matkaansa toiseen paikkaan. Joskus oli tapana heitellä lumipalloja heidän jälkeensä. Nuorten iloittelua kaikki oli puolin ja toisin. Viipurin maalaiskunnan Kilpeenjoelta kerrotaan, että mukana oli hanurinsoitajia, ja silloin voitiin tanssia valssia, polkkaa, masurkkaa ja *vinterskaa*.⁴⁴ Ravansaarella tapa jatkui tyttöjen leikkinä 1930-luvun loppupuolelle asti ja jatkuupa vielä edelleen yhdistyksen juhlan nimenä ja ohjelmanumerona.⁴⁵

Laskiainen on luterilaisessa perinteessä säilyttänyt asemansa vuotuiskieron tärkeänä päivänä varsinkin maaseudulla, vaikka sillä ei ole ollut ruoka-paaston alkamisen merkitystä kuten katolisilla. Viipurissa laskiaisenviettoon liittyy kaupunkiperinnettä, jonka esikuvina saattoivat jossain määrin olla aikanaan Pietarin ”maasliitsan” viettotavat rekiajeluineen ja tanssiaisineen. Kannakselaiset talonpojat olivat käyneet ajeluttamassa Pietarin herrasväkeä Nevan jäällä.⁴⁶ Kannaksen maaseudulla laskiaista vietettiin mäkeä laskien ja *hernerokkaa* ja *linejä* eli *linnejä* (lettuja) syöden, nuoriso järjesti tansseja ja ajeluita, ja laskiaisen vieton vilkkaus huomattiin vielä siirtoväen tavoissa sotien jälkeen. Viipurissa oli järjestetty puistoon liukumäki ja mahdollisuus ajeluihin, jotka muistetaan riemastuttavina tapahtumina. Torkkelin puiston liukumäki lähti Jussi Mäntysen Hirvi-patsaan läheltä. Lapsen mieleen on jäänyt, kuinka hän pääsi laskiaisenä koristeltuihin kuorma-autoihin ajelemaan, ja vanhemmat järjestivät tämän ajelun laskiaisen kunniaksi.⁴⁷ Kaupungeissa myös yhdistykset järjestivät laskiaistapahtumia. Pojat viettivät aikaansa myös suk-simäessä. Koulujen urheiluloma helmikuussa tuli Tahko Pihkalan aloitteesta yleiseksi, ja erilaiset talviurheilumuodot kuten mäenlasku ja luistelu tulivat muotiin kaupungeissa, joissa luistelukautta voi jatkaa jääradoilla.

⁴³) Kartta ropakoinnista ja muista joulukauden kiertuetavoista: Sallinen-Gimpl 1987, 153.

⁴⁴) Kymäläinen 2000, 14-15.

⁴⁵) Saaristo 2000, 16. Ravansaari-Seura on järjestänyt ropakkojuhlia Karjala-talolla 2000-luvulle asti.

⁴⁶) KPT 3: 353 laskiaisajelu tapana, perheellä sukulaisia Pietarissa. Liukumäki Viipurissa ollut jo venäläisten rakentama. Vrt. ”maasliitsan ajo”: Karste-Liikkanen 1968, 81-84. Sallinen-Gimpl 1987.

⁴⁷) KPT 3: 129 B.

Pääsiäiseksi rakennettu nuorakiikku pihan lapsille Ravansaarella 1930-luvulla. Kuvan om. Elina Janhunen. KPT 10:58,16

Palmusunnuntain lähetessä varauduttiin virpomaan Viipurin kodeissa, joissa oli lapsia. Pajunkissoja haettiin ja niitä varattiin virpomiseen ilman koristelua, mutta myös koristeltiin kreppipaperein ja karamellipaperein. Taitavimmat osasivat leikata sanomalehdestä taitellun hapsunauhan, josta tuli kaunis röyhelöinen peite paljaalle oksalle, pajunkissat tietysti jätettiin näkyviin. Vitsat olivat kauniit, mutta lapset itse eivät pukeutuneet miksikään.

Virpomisen muistelu on täynnä iloa ja mieluisia muistoja. Virpoja odotettiin, ainakin isovanhemmat, kummit ja läheiset naapurit, opettajat ja tuttavaperheet piti käydä virpomassa, yhtä hyvin Neitsytniemellä, Ristimäellä, Kolikkoinmäellä kuin Kelkkalassa.⁴⁸ Virpomislukuja oli monia, mutta Viipurissa varsin tavallinen muoto oli muun muassa seuraava:

”Virvon, varvon, tuoreeks terveeks, luppaat sie, luppaat sie mulle kanan vai munan?”

⁴⁸ KPT 3: Neitsytniemellä (353), Kolikkoinmäellä (284), Kelkkalassa (412).

Viipuri, Säiniö pääsiäismunien litsaamista. Henkilöt vas.oikealle: Op. Aug. Savolainen, Klara Fläckenstein, Maiju Muje, nimismies, edell. veli Pekka Muje ja Aliisa Savolainen. Valok. Aug. Savolainen 1913 tai 1914. Museoviraston kuva.

”Virpoin, varpoin, tuoreeks terveeks, tulevaks vuueks, luppaat sie munan vai kanan?”

Loppu voi kuulua: ”Luppaat sie, luppaat sie miul pääsiäisen munan?”

Viipurissakin kuten Kannaksella pidettiin kiinni tavasta hakea eli kiertää ”palkoilla” pääsiäistä edeltävänä lauantaina. Edelleen annettiin perinteiseen tapaan palkaksi keitetyjä tai raakoja munia, mutta suklaamunien saanti oli jo yleistä kaupungissa 1920-luvulla.⁴⁹ Eläviä pääsiäistipuja sai käydä ihailemassa maanviljelyskaupan näyteikkunassa 1930-luvulla.

Kiirastorstai oli siivouspäivä, mutta illalla luterilaisilla oli usein käynti iltakirkossa, jossa oli ehtoollinen. Pitkäperjantaina ei saanut mennä kylään eikä oikein ulos leikkimäänkään, joten monen muistaman mukaan perjantai oli todella pitkä. Lauantaina keitettiin munia sipulinkuorivedessä, jolloin niistä

⁴⁹⁾ KPT 3: 413.

tuli kauniinruskeita. Munia syötiin vasta pääsiäispäivänä aamusta alkaen. Munien *liitsaaminen* eli *litsaaminen* oli suosittu pääsiäistapa Viipurissa, eräässä perhepiirissä tavasta on valokuva vuodelta 1914 Säiniöltä.⁵⁰ Muna otettiin kouraan ja iskettiin toisen samalla tavalla pitelemään munan kärkeen. Se jonka muna ei rikkoutunut, sai rikkoutuneen munan itselleen. Pojat menivät ulos tapaamaan toisia poikia ja liitsasivat munia. Siitä kerrotaan Viipurin eri kaupunginosista, ja Hiekassa sen jäljiltä katujen kulmauksissa maassa oli röykkiöittäin munankuoria pääsiäispäivänä.⁵¹

Suomalaisia pääsiäisruokia on mallasmämmi, mutta sen varsinainen valmistusalue keskiajalta lähtien on Turun seutu ja maan lounaisosa, joten Viipurissa sitä ei vielä joka perheessä tehty 1920-luvulla, mutta enemmän kuin Kannaksen maaseudulla, jossa se yleistyi vasta 1930-luvulla.⁵² Oli luterilaisia viipurilaisperheitä, jotka eivät mämmiä koskaan omaksuneetkaan, vaan ostivat konditoriasta pashaa ja babaa.⁵³ Nehän ovat ortodoksien pääsiäisruokia, lisäksi kulitsa, joka tunnettiin Kyyrölässä.

Pääsiäiskiikku kuului Kannaksen ja yleensä Karjalan lasten pääsiäisiloihin, maalla kiikku tehtiin yleensä ulkorakennukseen, mutta Viipurinkin kaupunginosissa rakennettiin ulos nuorakiikku.⁵⁴ Myöhemmin kesällä kylissä rakennettiin aisakeinut, joita nuoriso käytti pitkin kesää.

Vappu on kaupunkijuhla, ja siihen liittyy entisillä viipurilaisilla monia eloisia muistoja: ”Kaupunki oli koreana. Ajurit olivat koristelleet hevosensa. Ja kärrysä kuomuineen aivan kukkamereksi. Meidän perheellä oli tapana joka vappu mennä Torkkelinpuistoon kuuntelemaan torvisoittoa ja ylioppilaiden kuorolaulua. Istuimme puiston penkillä ja kuuntelimme. Meillä oli silloin juhlapuvut yllä ja niin oli kaikilla ihmisillä. Ei se ollut puoluejuhla, vaan kesän tulon tervehdysjuhla. Serpentiinit ja ilmapallot lenteli. Kaikilla oli hauskaa. Naurua, laulua ja musiikkia kuului joka puolelta. Se oli todella iloinen juhla”, kirjoitti vuonna 1903 syntynyt Kolikkoinmäen asukas vappumuistoistaan. ”Torin varrella oli pitkä jono kärejä kauniisti kukin ja viuhkoin koristettuna. Pienestä maksusta letka lähti liikkeelle ja tehtiin kierros aina kun vauunut täyttyivät.”⁵⁵ Moni muukin muisteli ajeluista koristettujen autojen, jopa kuorma-autojen kyydissä. Jossakin perheessä juhlistettiin vappua ajelemalla *pirssillä* eli taksilla.⁵⁶ Kaupungissa oli tietysti järjestetty myös vappukulku-

⁵⁰ Sallinen-Gimpl 1987, 161.

⁵¹ KPT 3: Hiekka 59, Kolikkoinmäki 284, 318, Havi 417.

⁵² KPT 3: Viipuri 318, 376. Lähemmin Sallinen-Gimpl 2000, 326.

⁵³ KPT 3: 219.

⁵⁴ KPT 3: 345, Loikkanen 293.

⁵⁵ KPT 3: Repola 353.

⁵⁶ KPT 3: 129, 284, 353, 486.

eet. Ravintoloissa oli iloinen tunnelma, syötiin tippaleipiä ja juotiin simaa. Kotonakin niitä valmistettiin.

Juhannus on kesän ja vuodesta 1934 Suomen lipun juhla, jonka arvostus on ollut Suomessa korkealla. Kaupungissakin moni perhe saattoi asettaa koivut sisäpihoille. ”Juhannuksen piti olla koivun ja sireenintuoksuinen. Koivuja isä toi 2-4 rapun kahden puolen, sisällä piti olla sekä koivun että sireenin oksia. Kokkoa katsomaan mentiin, jos oli kaunis ilta. Muistan aina juhannuksen kauniina, kesän suurin juhla”, kertoo kolikkoinmäkeläinen. Kokkoa poltettiin ainakin Sorvalissa, jossa kerran tuli tarttui uhkaavasti kaisloihin, mutta saatiin sammutettua.⁵⁷ Osalla kaupunkilaisista oli huviloita, mutta monet muistavat myös matkan maalle vuokratulle kesäpaikalle tai sukulaisten luokse.⁵⁸ Silloin poltettiin kokkoa jonkin järven rannassa ja juhannuskokolle mentiin *pirukkeet* eli *tuohikääröt* keppien päässä ja taskussa kananmunat, joita paisrettiin palaneen kokon tuhkassa.⁵⁹

Kesän kuluessa viipurilaisten yhteydet maaseudulle vilkastuivat. Huvilakausi kesti alkukesästä elokuun loppuun. Opettajilla oli pitkä kesäloma, ja yleensä 1930-luvulla ammattilaisten kesälomat yleistyivät. Tapana oli vuokrata - jollei erillistä asuntoa - esimerkiksi yläkerta maaseudulla sijaitsevasta asunnosta. Pidettiin tärkeänä maalle pääsemistä. Lasten terveydenhoito sisälsi myös ajatuksen kesästä maalla; perustettiin ”kesäsiirtoloita”, jotta lapset pääsisivät maalle, jossa oli terveellistä asua, jossa voi liikkua luonnossa, kerätä marjoja ja sieniiä, uida ja ulkoilla ja hankkia terveellinen rusketus. Ajattelutavassa oli uudenaikaisuutta, joka oli sekä terveydenhoidon että modernin ”ruumiinkulttuurin” tuomaa ihannetta.⁶⁰ Monilla ensipolven kaupunkilaisilla oli sukulaisia maalla ja jos oli mahdollista viettää osa kesästä sukulaisen luona, mielellään sinne mentiinkin. Maaseudulla voitiin vieraat sijoittaa kesäaikana nukkumaan vaikka aittoihin (*huoneisiin*) ja vieraat puolestaan osallistuivat heinätöihin ja muuhunkin päivittäiseen työhön, mutta toisaalta pääsivät nauttimaan kesäisestä luonnosta. Kun Kannaksella vietettiin vielä 1930-luvullakin suuria kokoontumis- ja markkinapyhiä (*kihupyhiä*) ainakin Muolaassa, Kivennavalla ja Valkjärvellä; niissä nähtiin paikkakunnalta Viipuriin töihin menneitä, jotka olivat kesävieraina synnyinpitäjissään.⁶¹ Mutta olihan kaupungissakin paljon mahdollisuuksia ulkoiluun ja liikkumiseen vesistöjä

⁵⁷⁾ KPT 3: 284 (s.1903). Sorvalissa kokko, josta levisi kerran palo KPT 3: 366.

⁵⁸⁾ KPT 3: 353.

⁵⁹⁾ *piruke* on palava tuohikerä kepin päässä, yleisesti pojat leikkivät *pirukkeiden* kanssa juhannuskokolla Kannaksella.

⁶⁰⁾ Olavi Paavolainen toi Nykyaikaa etsimässä- teoksessaan (1929) ja muussakin tuotannossaan uudenlaisen modernin ihmisen ruumiillisuuden käsitteen esille.

⁶¹⁾ Raitasalo 2004, 65.

pitkin, oli uimapaikkoja ja uimalaitoksia, mm. Tervaniemessä. Vene- ja laivamatkat ovat monelle jääneet unohtumattomina mieleen.⁶² Lähdettiin *paatilla* tai *moottorilla* retkelle eväitten ja kahvipannun kanssa. Tällainen retki saatettiin tehdä myös räsymattojen pesemiseksi.

Koulut alkoivat vakiintuneen tavan mukaan syyskuun alussa, jolloin viipurilaiset olivat taas viimeistään palanneet kaupunkiin. Syyspuolella oli vähemmän kirkollisia pyhiä kuin kevätpuolella. Koululaiset muistavat syysloman eli ”perunannostoloman”, jonka aikana monet kaupunkilaiset perheet todella nostivat perunansa peltotilkuilta, joita oli vuokrattu kaupungilta ja jostain muualta, jollei omalla kaupunkitontilla ollut pientä perunamaata. Pienikin luontaistalous auttoi kaupunkilaisia taloudellisesti. Polttopuut varastoitiin myös ajoissa kuivumaan pihan liitereihin eli *kuureihin*.

Syyskauden kirkollisista juhlista oli maaseudulla ja Itä-Suomessa yleensä pisimpään säilynyt mikkelinpäivän vietto, josta sittemmin on tullut Mikaelin ohella suojelusenkelien ja pyhäkoulutyön päivä. Kansanomaisesti päivä oli ollut sukulaisvierailujen ja syyskestien aikaa, mutta kaupunkilaisilla sen merkitys oli muuten hävinnyt, mutta sukulaisvierailut maalle saattoivat päättyä juuri mikkelinpäivään ja tuottaa lisiä ruokavarastoihin.

Loka-marraskuun vaihteessa oli ennen palvelusväen vapaaviikko, *riiviikko*, vapaaviikko, jonka aikana oli mahdollista vaihtaa palveluspaikkaa ja jonka vuoksi järjestettiin pestuumarkkinoita, joka Viipurissa yhdistyi syysmarkkinoihin.⁶³ Väkeä tungeksi tuolloin kaupungissa paljon kuten muinakin markkina-aikoina. Viipuri veti väkeä maalta myös vierailemaan sukulaisissa, ja monessa suvussa pidettiin kuten aiemmatkin sukupolvet olivat pitäneet syksyä sopivana aikana kihlautumiseen ja avioliiton solmimisen suunnitteluun.

Syyskaudella kirkollisessa kalenterissa oli pyhänmiesten päivä, kansankielessä myös *kekri* ja *pyhämistö*, nykyisin pyhäinpäivä, kirkkosunnuntai, jolloin luterilaiset kävivät samalla havuttamassa omaisten haudat. Jäkäläseppeleet tai kukat eivät olleet vielä muotia, eikä edes kynttilöiden sytyttäminen, joka yleistyi vasta sotavuosien jälkeen ja ensin jouluksi. Kuitenkin kaupungeissa ja Viipurissakin saattoi ensimmäisenä ilmaantua hautausmaille leikkokukkia tai joskus kynttilöitäkin - Viipurista vanhin tieto on joululta 1919 - vaikkakin ne olivat poikkeuksia. Havukranssit olivat kyllä jo muun muassa Sorvalin hautausmaalla tavallisia 1930-luvun loppuvuosien jouluna.⁶⁴ Olihan kynttilöiden tuominen sikäli esillä Viipurissa, että ortodoksisille hautausmaille voitiin tuoda kynttilöitä lokakuun lopulla olevan vainajienpäivän

⁶²⁾ Saaristo 2001, 42.

⁶³⁾ Sarmela 1969, 47; Viipuri mainitaan markkina- ja pestuupaikkana 53.

⁶⁴⁾ Tieto viipurilaiselta, joka on kävellyt 1930-luvun jouluna Sorvalin hautausmaalla, s. 1928.

yhteydessä ja yleensä haudalla toimitettavien muistohetkien ajaksi. Ortodoksien vainajienpäivä eli kansankielellä ”*muistinsuovatta*” oli lokakuun 26. päivää edeltävä lauantai.⁶⁵

Jouluaika lähestyi. Joulua pidettiin yleisesti vuoden suurimpana juhlanä, varsinkin luterilaisten keskuudessa. Kaupunkijoulu erosi jo selvästi maaseudun joulusta 1900-luvulla. Kun maaseudun joulun tärkeitä kohokohtia olivat vielä 1930-luvun lopulla aattona joulusauna ja jouluruoat, muun muassa Viipurin seudulla aattolohko, joulukirkkoon ajo hevosella varhain joulupäivän aamuna, joulupäivän ehdoton kyläilykielto vastakohtanaan tapaninpäivän iloisen seurustelu ajoineen ja leikkeineen, nämä piirteet olivat karisseet kaupunkijoulusta pois ja korvautuneet muilla uudenaikaisilla piirteillä. Jouluun varustautumisessa ostotalous oli etusijalla, kun maaseudulla tehtiin vielä pitkään itse lahjojakin. ”Oikea lahja on itse tehty.”

Jos seurataan melko paljon tutkittua joulutapojen leviämistä Suomessa, voidaan todeta useimpien tapojen leviävän läntisestä Euroopasta ja varsin paljon kansanomaistuvan juuri kansakoulujen kuusijuhlien kautta, näitä olivat muun muassa joulukuusi, joulupukki, korttien ja lahjojen antaminen tai lähettäminen sekä jouluun kuuluvat piirileikit ja tonttuleikit. Kodin joulun valmistelussa kaupungeissa esikuvana oli herrasväen joulu, josta tiikhui vaikutteita muille kaupunkilaisille ja ennen pitkää alkoi tavallisten kaupunkilaisten joulunvietossa tulla esiin samoja piirteitä.⁶⁶

Viipurilaiseen jouluun kuuluneet kaupunkilaispiirteet olivat muotia jo 1890-luvulla, muun muassa korttien lähettäminen, ruokaherkkujen valikoima kastanjoineen ja linsseineen ja joulukukkien ja lahjojen mainonta sekä upeat näyteikkunat. Joulukoristeista näyttävin oli tietysti joulukuusi, ulkokuusi yksi Suomen vanhimpia jo vuonna 1899.⁶⁷ Kotiin kuusi haettiin usein Punaisenlähteen-torilta. Sen kävi ostamassa perheenisä, ja lapsetkin saivat olla usein mukana. Joulukuusi koristeltiin usein yhdessä. Vanhempi tapa oli varsinkin ruotsinkielisillä säätyläisperheillä, että kuusi oli valmiiksi koristeltuna olohuoneessa, ja lapset saivat kokea ihmeellisen hetken, kun ovet avattiin huoneeseen, jota juhlisti kuusi monine sytytettyine kynttilöineen. Vaatimattomissa oloissa oli vanha tapa, josta on joitakin tietoja, että kuusi sidottiin latvastaan kattoon, mutta muuten kaupunkioloissa hankittiin pöytäkuusiakin tilanpuutteen vuoksi.⁶⁸

Koristeet saattoivat olla 1900-luvun kaupunkilaisperheissä saksalaista tuontitavaraa, mutta lapset tekivät myös itse joulukoristeita. Kuuseen ripustettiin myös pieniä kotona leivottuja rinkeleitä, omenia ja makeisia.

⁶²⁾ Saaristo 2001, 42.

⁶³⁾ Sarmela 1969, 47; Viipuri mainitaan markkina- ja pestuupaikkana 53.

⁶⁸⁾ Joulukuusen ripustaminen katosta vanhoissa tiedossa Kannaksella mm. KPT 3: 643.

Kaupungin joulunvietto alkoi jouluaaton hartaudella illansuussa, tämä hartaus on ollut ensimmäisenä ruotsalais-saksalaisen seurakunnan kirkossa, mutta myös suomenkielisillä omissa kirkoissaan, esimerkiksi Agricolan kirkossa, josta myöhemmin tuli Tuomiokirkko. Ruotsinkielisten jouluperinteessä on joulukirkossa käynti säilynyt hyvin.⁶⁹ Aattohartauksia on järjestetty Suomen luterilaisissa seurakunnissa ainakin Helsingissä 1880-luvulta lähtien. Niinpä viipurilaisen virkamiesperheen lapset muistavat tuon jouluaaton iltapäivän kävelyn kirkkohartauteen. Sen sijaan jouluaaton muistohetket sankarihaudoilla ovat vasta sodanjälkeisen ajan perua, ja varsinkin suomenkielisten suosiossa.⁷⁰ Jouluevankeliumin lukeminen kirkossa vähensi tapaa lukea evankeliumi kotona ääneen, mikä tapa kyllä säilyi yleisenä suomenkielisissä perheissä ja maaseudulla. Virsistä ”Enkeli taivaan lausui näin” veisattiin kirkossa ja kodeissakin. Aattohartaudesta palattua oli joissakin perheissä tapana nauttia tässä vaiheessa jotain kuumaa juomaa ja joulutorttuja.

Varsinainen jouluateria on kaikkialla ollut mahdollisimman hyvin valmistettu ja juhlava. Kaupungissa tavallisempia kuin maalla 1920- ja -30-luvuilla olivat monet joulupöytään kuuluvat ruokalajit, lipeäkala, kinkku, sillisalaatti (*rosolli*) ja joulutortut. Maaseudun jouluun ovat kuuluneet *aattolohko*, joka on kalaa ja lihaa sisältävä Viipurin seudun aattoruoka, ja varsinaiseen jouluateriaan kuului muun ohella *uunipotti* eli karjalanpaisti ja umpipiirakat; ne olivat enemmän maaseudun perinnettä. Joulupuuro, tosin kaakkoissuomalaisella maaseudulla usein uunipuuro, oli toki yhteistä. Puuroon lisätty manteli kuului ensin kaupunkilaisjouluun; jouluateriaan kuului puuron lisäksi lipeäkala, sitten kinkkua linssien kanssa ja lopuksi torttuja; nämä piirteet näyttävät kuuluvan jo aivan 1900-luvun alun ruotsinkielisten jouluateriaan.⁷¹ Suomenkielisen pankinjohtajan perheessä tarjottiin 1930-luvulla aluksi lihaliennettä lihapiirakan tai pasteijoiden kanssa, lipeäkalaa keitettyjen perunoiden ja kastikkeen kanssa, kinkkua hernemuhennoksen ja kastikkeen kanssa, mutta ei laatikoita, jälkiruokana riisipuuro manteleineen ja lopuksi torttuja.⁷² Yleensä laatikoista näyttää varhaisimmin ja laajimmin levinneeltä lanttulaatikko; laatikothan ovat Suomessa Hämeestä päin omaksuttuja.⁷³ Vaatimatonta mutta ravitsevaa jouluateriaa edustaa tiiliruukkilaisen lapsuuden utarepotti sianlihan kanssa.⁷⁴

⁶⁹) Tilli 1998, 128; Krohn 1967, 180.

⁷⁰) Jaakkola 1977, 63, 221; Vuolio 1981, 89.

⁷¹) KPT 3: 419, s.1904. Puuro ja manteli: Jaakkola 1977, 71; Sallinen-Gimpl 2000, 315-321. Mainittakoon, että suomalaiselta taholta omaksuttu aattolohko esiintyy joskus ruotsalaisperheenkin jouluruokana KPT 3: 299.

⁷²) tieto vuonna 1928 syntyneeltä tyttäreltä.

⁷³) Jaakkola 1977, 250.

⁷⁴) KPT 3: 337. Köyhtyneen perheen ateriaan kuului päivällä tattariryynipuuro. Utarepaistiin kuului utareen lisäksi sianliha, perunaa ja sipulia.

Mielenkiintoisen tapojen kerrostuman muodostavat joululahjat. Vanhaa ruotsinkielisten tapaa edustavat jo Topeliuksen muistelmissa esiintyvät lahjaruotot, joista pilkahtaa tietoja viipurilaisperheistäkin.⁷⁵ Joulupukkia vanhempia tapoja jakaa lahjoja oli lahjojen ”viskaaminen” ovesta sisään.⁷⁶ Sitä on joskus kuvattu erityisesti viipurilaistapana, mutta on sitä ollut muuallakin alkuaan säätyläisperheissä. Lahjojen tuoja ei silloin näyttäytynyt, ja aina onkin joulupukin rinnalla ollut tapa jättää lahjat eteiseen ja ilmoittaa käynnistä vain helisevällä tiukukellolla. Joulupukin ohella on kerran ollut joulumuorikin lahjoja jakamassa, tonttujen sijaan ei ollut kotijoulussa.

Lapset olivat kyllä perillä lahjojen suorastakin antamisesta muun muassa palvelusväelle, muistetaan juhlallinen käynti säätyläisperheen keittiössä, jossa jaettiin keittiön palvelusväelle pukukankaat, ja perheen ulkopuolisille työntekijöille annettiin etukäteen sokeria, sikuria ja ryynejä.⁷⁷ Yleensä lapsena saaduista joululahjoista muistetaan unohtumattomina hienot nuket tai ennen joulua kadonneet ja kunnostetut nuket, puiset lelut kuten keinuhevokset, ulkomailta tuodut autot, yleensä kirjat ja piirustusvälineet sekä makeiset. Kouluikäisten toivottuja joululahjoja saattoi olla vaikka luistinradan vuosikortti, soitinklubin jäsenyys tai korvasuojukset.⁷⁸ Joulupäivänä kaupunkilaiskodisakin levättiin, nautittiin hyvästä ruoasta ja lahjakirjoista ja ehkä valmistauduttiin seuraavan päivän sukulaisvierailuille. Jouluna kokoonnuttiin yhteen ainakin jonkun sukulaisperheen luokse, vaikka se vaati järjestelyjä palvelusväen lomapäivien suhteen.

Kaupunkielämän syke

Kaupunkilaiselämän tutkijat ovat korostaneet kaupunkielämän erityistä luonnetta, johon kuuluvat eräänlainen jatkuva tapahtumien ketju, arvaamattomuus, yllätyksellisyys ja nopea sovitautuminen uusiin tilanteisiin. Kaupunkielämän syke oli muistelijoiden mielestä Viipurissa voimakas. Opettajani professori Niilo Valonen kertoi nuorena sotilaana joutuneensa Viipuriin ja kertoi vaikutelmistaan, joiden mukaan Viipurissa oli aivan eri ”tunnelma” kuin muissa hänen tuntemissaan kaupungeissa, esimerkiksi Hämeenlinnassa tai Porissa. Ihmisten välittömyys, puhuttelu jopa kadulla, eräänlainen tuttavallisuuden henki ja kodikkuus olivat aistittavissa. Näinhän viipurilaiset itsekin

⁷⁵ KPT 3: 419.

⁷⁶ Maija Tudeer (1949) mainitsee tavasta Viipurissa 1890-luvun alkupuolella. KPT 3: 284, 681.

⁷⁷ KPT 3: 419. Laajemmin Viipurin palvelusväestä Terttu Sallisen teoksessa 1996.

⁷⁸ KPT 3: 709. Joulunpyhiin kuului ”Filipchen”-leikki, kaksoismantelin saajien pantinlunastusleikki. Parin piti toisensa seuraavan kerran tavatessaan huudahtaa ”Filipchen” (alk. Viel liebchen?). Se joka ehti ensin, sai toiselta sovitun pantin. Tietoja viipurilaisilta hankkinut Anni Lampén. Aino Kallas kertoo tavasta päiväkirjoissaan.

vakuuttavat. Kaupungin erikoista tunnelmaa, atmosfääriä, erityisesti kaivataan. Sehän ei sellaisenaan ole siirrettävissä, mutta joissakin yhteisissä koontumisissa se kuitenkin saatetaan kokea entiseen tapaan yhdistävänä tunnelmana.

Kaupunkilaiselämään kuuluu myös kulkeminen ja oleilu kaupunkien keskustoissa ja aukioilla, ja tämä piirre nähdään jopa nykyisen kaupunkielämän olennaisena piirteenä muun muassa sosiologi Mäenpään tutkimuksen mukaan, vaikka kaupunkielämä on muuttunut yhä enemmän kuluttamisen suuntaan. Viipurin koululaiset muistavat vaeltelunsa edestakaisin Torkkelinkatua pitkin, siinä haluttiin lähinnä näyttäytyä ja tarkkailla toisia koululaisryhmiä, pojat tyttöjä ja tytöt poikia. Tämäkin perinne jatkui 1900-luvun alusta talvisotaan asti. Monrepos'n puisto oli kävelyretkien toivekohde.

Viipuri oli kaupunki, jossa kaikki nähtiin vielä ihmisenmittaisessa koossa, ihminen keskipisteenä, ei kuluttaminen. Kun kaupunkitutkimus nykyään kiinnittää huomiota kaupunkien atmosfääriin, on Viipurilla annettavaa edelleen muistojen ja mielikuvien kautta. Viipuri tarjosi kaupunkilaisilleen ja ympäristölleen toiminnan keskuksen, kaupunkielämän vilkkauden ja samalla lepoisan ja välittömän tunnelman. Samaa yhdistelmää ei saada sellaisenaan syntymään toisaalle, mutta Viipurin kaupungin ainutlaatuisen sykkeen tenho elää sitä kokeneiden muistikuvissa.

LÄHTEET

Painamattomat lähteet

KPT = Karjalaisen perinteen työryhmän arkisto.

Kysely 3: Lapsuuteni Karjalassa. Kysely 6: Karjalainen ruokaperinne. Kysely 10: Karjalainen pukuperinne.

Pirkko Sallinen-Gimpl kerännyt haastattelutietoja viipurilaisten parissa. Henkilötiedot tekijällä, artikkelissa vain syntymävuodet.

Painetut lähteet

Erkamo, Kerttu: Koti Viipurin Havilla. Karjalan Liitto. Karjalainen kulttuurikeskus. Julkaisuja n:o 2. Helsinki.

Fitzgerald, Joseph M. 1988: Vivid Memories and Reminiscence Phenomen. The Role of the Self Narrative. - Human Development 31.

Hirn, Sven – Lankinen, Juha (toim.) 2000: Viipuri, suomalainen kaupunki.

Hämäläinen, Olavi 1955. Hovioikeudenkadun "Piparkakkukoulu". – Pötsistä piikkiin.

Muistelmia ja kaskuja Viipurin Suomalaisen lyseon vaiheilta., toim. Antti Riikonen. 1991. Maalaispojan koulumuistoja 1928-1936. – Koulupojan tie. Muistoja Viipurin Suomalaisen lyseon ja koulukaupungin vaiheilta. – Penkinpainajaisriemua Viipurissa 1936. Isotalo, Merja 1979. Jouluaika Viipurissa 1890-1900. – Kotiseutu. Jaakkola, Kaisu 1977: Muuttuva jouluku, kansatieteellinen tutkimus. Kansatieteellinen Arkisto 28, Helsinki. Karste-Liikkanen, Greta 1968: Pietari-suuntaus kannakselaisessa elämäntähtäessä. – Kansatieteellinen Arkisto 20. Helsinki. Krohn, Greta 1967. Isoäiti kertoo. Hamina. Kymäläinen, Kerttu 2000: Ropakoiminen ja muut joulunajan leikit. – Juhla ja pyhä. Ikis media, perinneantologia 5, toim. Pirkko Sallinen-Gimpl. Lönnqvist, Bo 1981: Suomenruotsalaiset. Kansatieteellinen tutkimus kieliryhmästä. Jyväskylä. 1997: Leivos. Tutkimus ylellisyyden muutoksesta. Maget, Marcel 1962: Guide d'étude directe des comportements culturels. Paris. Paavolainen, Olavi 1929: Nykyaikaa etsimässä. Makkonen, Heikki 1989. Kuolema ortodoksisessa perinteessä. Joensuun yliopiston teologisia julkaisuja N:o 1. Joensuu. Raitasalo, Pirkko 2004: Katsel ain minnuu. Kirkonpenkiltä tanssilattialle. Saarijärvi. Saaristo, Sirkka 1998: Ristimämeikko. – Ikis media. Muoti ja käytös, perinneantologia 3. 2000: Onnea opettajalle. Ikis media, perinneantologia 5. 2000: Ropakoimisesta Ravansaarella. – Juhla ja pyhä. Ikis media, perinneantologia 5. 2001: Jos Onni jättää ja Vuoksi pettää, Paikasta toiseen, Ikis media, perinneantologia 6. 2002: Pihaleikki. Leikkejä ja pelejä Ravansaarella. – Lapsuuden leikit ja pelit. Ikis media. Perinneantologia 7. 2004: Juhannuksenviettoa Uuraan saaristossa 1930-luvulla. – Laskiaisesta juhannukseen. Ikis media, perinneantologia 9. Perinneantologiat toim. Pirkko Sallinen-Gimpl. Sallinen-Gimpl, Pirkko 1987: Elävä karjalaisuus. Jyväskylä. 1991: Lapsuuden jouluku Karjalassa. – Joulukannel, Karjalan Liiton joulujulkaisu. 1995: Jouluku lapsuuden Karjalassa. – Joulukannel. Karjalan Liiton joulujulkaisu. 1996: Jouluku Viipurissa sata vuotta sitten. Joulukannel, Karjalan Liiton joulujulkaisu. 2000: Karjalainen keittokirja. Helsinki. Sallinen, Terttu 1996. Vie mässäks, tuo tullessas. Palvelusväkeä 1920- ja 1930-luvun Viipurissa. Lappeenranta. Sarmela, Matti 1969. Reciprocity Systems of the Rural Society in the Finnish-Karelian Culture Area. – FF Communications No. 207. Helsinki. Sinisalo, Hannu 1989. Valokuvattu kansa. – Kansa kuvastimessa. Etnisyys ja identiteetti. Tietolipas 114. Helsinki. Schweitzer, Robert 1993. Die Wiborger Deutschen. Helsinki. Talve, Ilmar 1979: Suomen kansankulttuuri. Mikkeli. – 1997 (1966): Nimi- ja syntymäpäiväperinteestä Suomessa. – Näkökulmia kulttuurin tutkimukseen, toim. Teppo Korhonen ja Pekka Leimu. Tandefelt, Marika (red.) 2002: Viborgs fyra språk under sju sekel. Helsingfors. Tili, Kalevi 1998: Viipurilaisesta elämäntähtästä 1930-luvulla. – Viipurin Suomalaisen Kirjallisuusseuran toimitteita 12. Helsinki. Tudeer, Maija 1949. Muistikuvia Viipurista vv. 1892-1904. – Kaukomieli IX, Lappeenranta. Uskali, Kaarlo. Viipurin Kelkkala ja Tiiliruukki, muistelu. Vuolio, Kaisu 1981. Suomalainen jouluku. Porvoo.

TAPAPERINNETÄ VIIPURISSA 1900-LUVUN ALKUPUOLELLA SÄÄTYLÄISPERINNE KANSANOMAINEN PERINNE

vaatimattomuus luterilaista perinnettä
vanhastaan ylellisyysrajoituksia

ristiäiset kotona juhlat, mm. kastepuku

nimi- ja syntymäpäivinä laulut, lahjapöytä,
"kalaasit", nimipäivärinkeli "kringla"

koulun juhlat, oppikoulun konventit
tyttökoulujen luciajuhla, Runebergin päivä
itsenäisyyspäivä, den svenska dagen

vuotuisperinteessä den sjunde januar
fastlagssöndag, laskiaisajelut

paastoaika ja pääsiäinen
la: kananmunien värjääminen (äggfärgning)
su: munanpyöritys (äggrollning)

ortodoksien pääsiäisruokia: pasha, kulitsa, baba
vappu kevään ja ylioppilaiden juhla

kesänvietto huvilalla, kokot, ei yleensä salkoa
purjehdus, moottoriveneet

adventti > pohjoissaksalainen perinne
joulukuusi säätyläisperinteinä

aattohartaus kirkossa klo 16-17
lipeäkala, joulukinkku ja tortut

vaatimattomuus kunniassa
ei toisten uskontojen ja säätyjen tapoja

rotinoiden tuonti synnyttäneelle
ristiäiset pieni perhejuhla

ensin aikuisten nimipäivärinkeli
"kahvit", kestit samanikäisille

koulun kuusijuhla, kevättutkinto
itsenäisyyspäivä, Kalevalanpäivä
äitienpäivä, urheiluloma korostuvat

jouluaika: ropakoiminen
laskiaisena mäenlasku,

virpominen palmulauantaina Kannaksella
pääsiäiseksi nuorakiikku eli liekki
munien liitsaaminen eli litsaaminen

luterilaiset: pääsiäismämmi 1930-luvulla
vappuajelut lapsillekin, kulkueet

juhannuskokot vahva perinne Kannaksella
veneily, kesän juhlia kihupyhät Kannaksella

syysmarkkinat, mikkelinpäivä Kannaksella
jouluaton sauna, joululjet maaseudulla
joulukuusi koulun kuusijuhlien kautta

joulukirkko jouluipäivänä klo 6
aattolohko, uunipuuro, uunipaisti (potti)

Laatinut Pirkko Sallinen-Gimpl